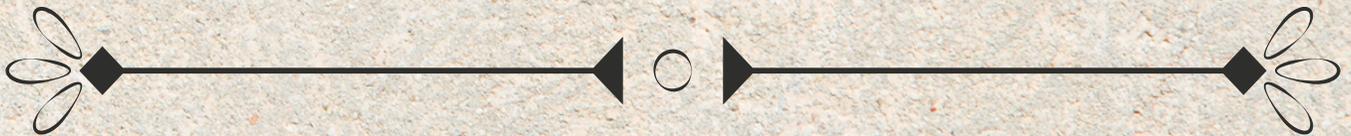

میرنشینا ۱۵۱۰

برادۆست

۱۶۰۹

وهرکیران :

- م. علی قادر (زانکویا زاخو)
- م. وهلات توفیق (زانکویا دهوک)

نشین :

- د. مستهفا دهقان- تهران
- د. قورال گنج- ئیستانبول

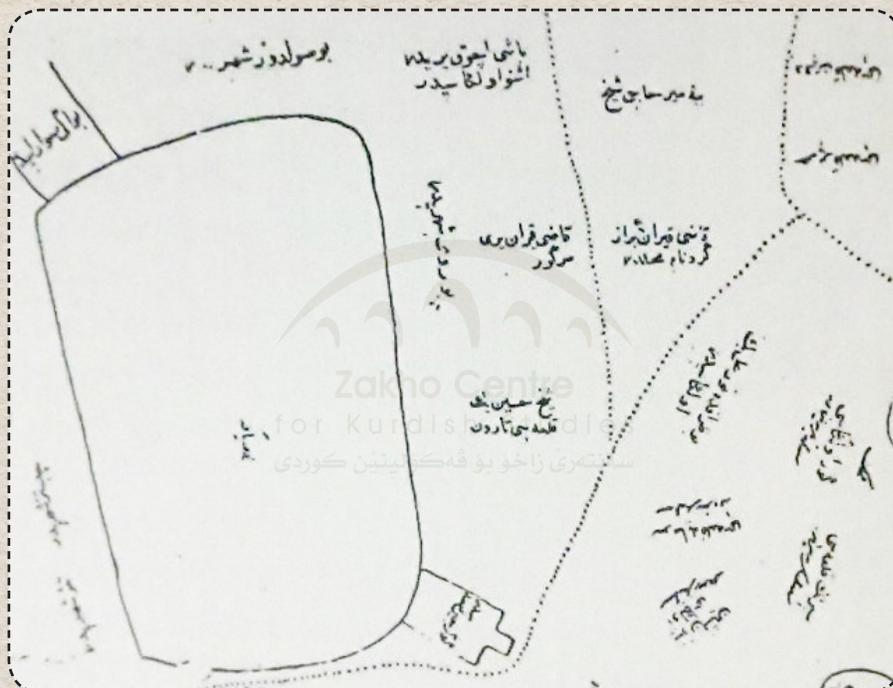
سهره‌رای هه‌بوونا گرنگیه‌کا ته‌مام یا په‌یوه‌ندیین دناقه‌ه‌را ئوسمانی - سه‌فه‌وی فه (ب تاییه‌ت زی ل سهر ده‌می روودانین شه‌ری دا و حساب کرنا کوردان و بکارئینانا وان وه‌کو کومین عه‌شیران). د سهر‌چاومین سه‌فه‌وی دا ژبلی بابه‌تی که‌لا دمدم و نه‌میر خانی، نه‌فه‌ چهندا ل بنی هاتیه‌ تیرا وی چهن‌دی دکهن هرچ نه‌بیت هنده‌ک پیژانین بده‌ست مه‌ بکه‌فن ل سهر میرنشینا برادوست. (4) سهره‌رای فه چهن‌دی و ههر وه‌کی مه‌ ل سهری زی نامازه‌ پیکری ل فه‌یره د فه‌کولینکرنا ل سهر میرگه‌ها برادوست را که‌له‌ک پینگا‌فه‌هاتینه‌ هافیتن. دگه‌ل فه‌ چهن‌دی زی هیشتا که‌له‌ک کاری هه‌ی کو به‌یته کرن ل سهر میژوویا کومه‌لایه‌تی و ئابوویری یا میرنشینا برادوست. نه‌م دی ل سهر فه‌کولینا میژوویا سیاسی یا میرنشینا برادوست یا سه‌د سالا 16 ده‌ستیکه‌ین و ل ده‌سیکی زی دی ژوینی جوگرافه‌ فه‌ به‌ری خوه‌ ده‌ینی. (5)

جوگرافیا میرنشینا برادوست : جوگرافیا ئاسی

جوگرافیا فه‌ میرنشینی هند یا ئالوز و جیاوازه‌ کو دوورده‌ستیا ده‌فه‌ری و دابه‌شبوونا وی، وهرارا لایه‌تی کشتوکالی و کونترولا سیاسی، هه‌می وه‌سا ده‌یته‌ دیاکرن کو هه‌تا فه‌کولین ب تیروته‌سه‌لی نه‌ هیته‌ کرن زه‌حه‌مه‌ته‌ بشیین ب ساناهی ب سهر سنوری دورست یی جوگرافیا ده‌فه‌ری هه‌لبین.

ده‌فه‌را برادوست و جوگرافیا وی و سنوری وی یی چوارچوو‌فه‌ کریه‌ ب که‌لی و نه‌الین کوور و مه‌لبه‌ندی وی زوزانن. ده‌فه‌ر ب شیوه‌یه‌کی گشتی د سه‌د سالا 16 دا پیکه‌اتبوو ژ که‌له‌ک ناحیه‌یان وه‌کو: ته‌رگه‌فه‌ر، مه‌رگه‌فه‌ر سو‌ما و دوئی باریک و ئورمه‌یا روژئا‌فا. ئاقی برادوست نامازه‌یه‌ بو دوو ده‌فه‌رین جودا‌جودا یین ئاقه‌راستا کوردستان، لی دهنده‌ک فه‌کولینان دا نامازی ب تنی ب ده‌فه‌ره‌کی دهن. نه‌فه‌ی کیشمه‌کیشما ئیک ناوچه‌یی و دوو ناوچه‌یی بوویه نه‌گه‌ری وی چهن‌دی کو هه‌تا راده‌یه‌کی دیارکرنا جه‌ن جوگرافین میرگه‌هی ب زه‌حه‌مه‌ت بکه‌فیت.

ده‌فه‌را ئیک ئیک ده‌یته: ژشنو، رایات و ره‌ماندوز و بو لایین روژئا‌فا و باکور دریزدبیت به‌ر ب سنورین شیروان و شه‌مزینان. ز لایین روژه‌لاتی فه‌ سنورین ده‌فه‌را بلباسن. سنورین برادوست یین روژئا‌فایی زی هه‌می نه‌بوون یین ب دریزا‌هیا میژووینی بووینه‌ جه‌ن نا‌کوکیان دناقه‌ه‌را ئوسمانی - سه‌فه‌وی یان دا. سنوری برادوست هه‌تا جیا‌یین قه‌ندیلی دریزدبیت کو مه‌لبه‌ندی وی ب کانی رمش ده‌یته‌ بنا‌فکرن. (لا‌فین) و سهر‌چاومین دی یین زینی بجووک ل فه‌ ده‌فه‌ری ده‌ینه‌ دیتن. (6)

هنده‌ک که‌لا و ده‌فه‌رین برادوستیان د نه‌خشه‌یا مه‌لا قیدریسی په‌دیسیدا ل سالا 1910

دهقەرا دووی ژى كو هندەك جارەن ب سومايى برادوست دهيتە بناقەرن، بەر ب باكوڤى قە دناقەرا مەرگەقەر و قوتوروى دا دريژ دبيت. سوماي بەر ب باكوڤى روژەلاتى قە دريژ دبيت و پاشى روژناقايى ئورمىي و باشوروى روژناقايى سەماسى ھەتا دگەھيتە بلنداھيىن ھەكارى. دەقەر دەيتە چوارچووڤە كرن ب چيايىن ئاكوڤ، بارادى و ئانجەليق ئەوا ژ (زولا چاى) جودا دكەت، و دەقەرا (نەنەل) ژ لايى روژەلاتى قە (شيخ باھەزىد) ژى ژلايى روژەلاتا دەقەرى قە، زىدەبارى باكوڤى دەقەرا (نازلو چاى) و گەليى (بازيڤرى) قە رووبارەك يى ھەيە بناقە برادوست. ئەو دەقەرا رووبارى (ئەرمەزىن) كو كورد لى د ئاكنجى دىڤىژنى (نازلو چاى).^(۷)

ھاتىبە دەست ب دەستكرن. و دەيتە تىيىنكرن كو دەقەرا برادوست و ھندەك دەقەرىن دى يىن كوردان ھەمى ژى دكەفتە سەر سنورى ھەردوو ئىمپراتورىيان دا، لەورا ب تايبەتمەنديين خو يىن جوگرافى و سياسى قە ئەق دەقەرىن چيايىن ئاسى بوونە جەيىن تايبەت يىن.^(۸)

ژبلى تايبەتمەنديين سروشتى، برادوستى بخوہ ژلايى ئىدارى قە تايبەتمەنديا خوہ يا كرنگ و جودا ھەبوويە. ناحيا برادوست ژ لايى ريشەبەريا ئىدارى قە ئامازە يە بو ھەردوو ناحيىن (سووما و مەرگەقەر). ھەروەسا ژمارا ئاكنجىن دەقەرى كو ھەرچەندە كەلەك جەي پاورى پىكرنى نىن لى يا روون و ئاشكرايە ژى كو ژمارا وان پشتى سەد سالا شازدى كەلەك مەزن و بەرفرەھتر بوويە. بشى رەنگى دەقەرا برادوست پارچەيەك ژى سەر ئىمپراتوريا ئوسمانى و پارچەكا دى بو ئىمپراتوريا صەفەوى بوو.^(۹)

بكەين دگەل لىستەيا دەقەرىن كوردنشىن ژلايى روژناقايى قە، سەرەراي وى چەندى كو كوردستان د سەد سالا شازدى دا ھاتىبە پارچەكرن دناقەرا ئوسمانى - صەفەوى دا، و جارەن ژ لايى ئوسمانى و جارەن ژ لايى صەفەوى يان قە ھاتىبە بريشەبەرن.. بو برادوستى ژى ب ھەمان شىومىي جارەن ژلايى ئوسمانى و جارەن ژ لايى صەفەوى يان قە ھاتىبە كونترۆل و بريشەبەرن. و ئەم تىيىنى بكەين دى بينىن كو جارەن ئەق دەقەرە ژ لايەكىشە بو لايەكى دى

سنجەقەين و دەقەرىن
برادوستيان و ھەقسوويىن وان

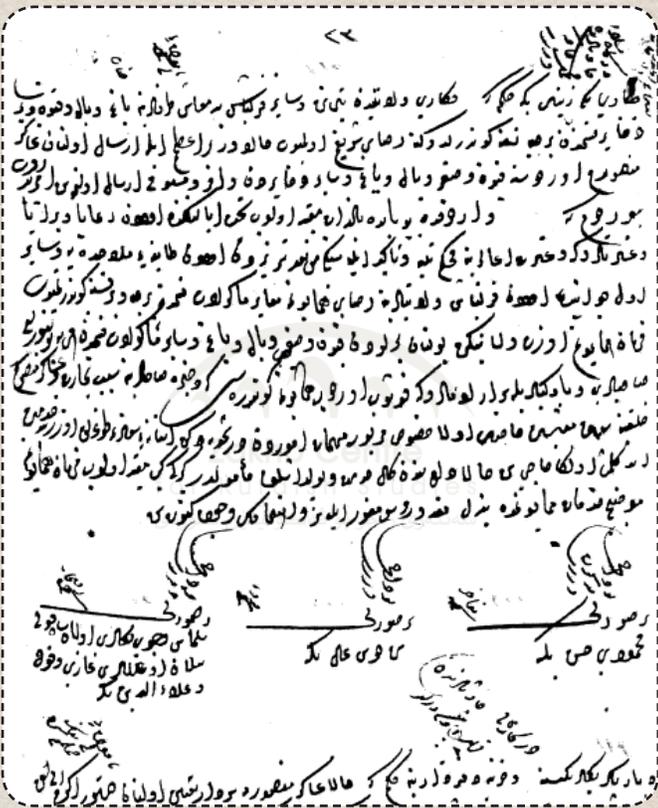
ئەسلى بىرادۆستيان :

خەلكى بىرادۆست ب زاراقى كىرمانجى دئاخشتن (كوردىن باكور) دگەل ھىندەك پەيشىن ۋەكەھەق دگەل سورانىن (كوردىن ناھىن) ۋ ناھەگەرنەقە بۇ خىزانان زاراقى كوردىن باشور (ۋەكو زاراقى دەقەرا كوران)، ئەقە ئەكەرە كو شەرەفخان بزمەت بىنت كو ھوزا كوران ژباب ۋ كالىن مىرىن بىرادۆست بن^(۱). ناسناما سەرەكى يا بىرادۆستان ژ گروپەكى بەرفرەتر ھاتىبە ژ ھوزا كوران بەلى ھىندەك تايىبەتمەندىن ۋى ۋەكەھەقن دگەل بىن ھوزا كوران يا (ھەسنەۋى). ئەقە ناھى ۋى بىنەمالا دەستەھلاتدارا كوردىبە ئەوال سالانىن ناھىبەرا (۹۶۱/۳۵۰ ھەتا ۱۰۴۷/۴۳۹) ژىايى كو ھاتىبوو دامەزناندن ل رۆژتاقايى ئىرانى (ژوانان كوران) ۋ ۋەلاتى مىزوپوتاميا سەرى.

يا بزمەتمە بىنەمايىن قى چىروكى بەيئە دىكارن. بىردوزا پىتر نىزىكى راستى ئەو ژىدەرىن زارەكىنە بىن ھاتىنە بكارئىنان ژلايى شەرەفخانى قە. لىدويف وان ژىدەران، (ھىلال كورى بەدى) ژ باب كالىن ھەرە مەزىن مىرىن بىرادۆستيان بوو. دەما (شەمس الدولە كورى فەخر الدولە) ھاتىبە كوشتن ل سالا (۱۰۱۴/۴۰۵) كورىن ۋى كوچىرە دەقەرا بىرادۆست ۋ رۆژب رۆژ رولەكى بەرچاق كىزان د ژيانا سىياسى يا ھەرىمى دا. ژوانان پىكىئىنانا مىرگەھا بىرادۆست يا كوردى، دگەل قى چەندى بەشەك بوون ژ پىروسىسا بەرزىكنا سىياسەتا كوردى لىسەر شىۋازى دەستەھلاتا نىمچە سەرىبەخو بۇ مىرگەھا ئەوال ھەمى دەقەرىن كوردستانى دىاربوۋى دماۋى چاخى ۱۶ ى دا.

غازى قران دامەزىنەرى مىرنىشينا بىرادۆست :

دەھا ئىكى ژسەد سالا ۱۶ گەلەك يا كىرنگ بوو د بابەتى سنور كىشانان ھەردوۋ لايەنن ئوسمانى - سەفەۋى. لاوازا ھىندەك لايەنن سىياسى - ئىدارى بىن ئىمىر اتورىيان بوونە ئەگەرى سەرھىلانا ھىدى ھىدى يا ھىندەك مىرنىشىن كوردى ل دەقەرى. د راستىدا سەرەمراى وان ھەمى فشارىن توۋشى دەسەلاتىن قان مىرنىشينا بوۋىن ژ لايى ھەردوۋ ھىزىن ئىمىراتورىيەتقە، لى قان مىرىن كوردان كورموش د شۆپاند ۋ ئەو چەندە ژى دژوارتر لى دىكر كو دىمەنەكى دى بى راستى پىشان دا.

مىرى بىرادۆست ھەلى بەك د
بەلگەنامە ھەكە ئوسمانىدا
ل سالا ۱۵۸۵ از

ل فیره و سه‌رمرای زه‌مه‌تیا په‌یداکرنا ژیدمر و سه‌رچاوه‌یین زانستی ل سه‌ر فی ماوه‌یی، لی هه‌ر ئەم شیاینه چ نه‌بیت هه‌ده‌کی ژوی بوشایی یی پر بکه‌یین یا مه‌ ئارمانج ل سه‌ر گرتی، ب تاییه‌ت زی ل سه‌ر شیوه‌یی ده‌سه‌لاتا داگیرکاری لسه‌ر سه‌رومیا قان میرگه‌هان. هه‌ر چه‌وا بیت ل ژیر روناها هه‌ده‌ک ژیدمر و سه‌رچاوه‌ییان دیاردبیت کول سه‌ر سنورین هه‌ردوو ده‌سه‌لاتین ئوسمانی - سه‌فه‌وی هه‌ده‌ک میرگه‌هین نیمچه سه‌ریخوه هه‌بوون، و ئەف ره‌وشه - ب شیوه‌یه‌کی قورس - بو دامه‌زینه‌ری میرگه‌ها برادوست (غازی قران) زی فه‌راهه‌م بوو.

میر غازی قران ئەوی وه‌کی هه‌نارتیی ئوسمانیان سه‌ره‌ده‌ری دگه‌ل دا ده‌اته کرنی دگه‌ل والینی سه‌فه‌وی یی ئورمیی (چه‌رک‌ه‌س هه‌سه‌نی)، کو جار و بار نه‌ ره‌حه‌تی بو ئیمپراتوریا ئوسمانی ژ لایینی روزه‌ه‌لاتی فه‌ دورست دکرن، شه‌رکه‌کی دژوار کر. پشته‌ی غازی قران که‌فته دناف ناکوکیه‌کا مه‌زن دگه‌ل هه‌سه‌نی چه‌رکه‌سی د نه‌نجام دا وی ل ۱۵۳۴/۹۴۱ هه‌سه‌نی چه‌رکه‌ز شکاند و سه‌رکه‌فتن بده‌ستقه‌ ئینا.

یووسف به‌گی کورنی سولتان نه‌حه‌دی یی هه‌قه‌ده‌م بوو دگه‌ل شاه ئیسماعیلی سه‌فه‌وی ئەوی شیا ی ب که‌یمترین دم خوه بکه‌هینیه‌ت گوبیتکا هیژی. شاه‌ی ل فیره‌ پيشوازی ل غازی قرانی کر و هه‌می ده‌فه‌رین سومای، دولا باریک و ته‌رگه‌فه‌ر وه‌کو (ئیق‌کاء) پیشکیشی وی کرن (۹۱۶م‌ش/ ۱۵۱۰ز). ل ده‌سپیکا وه‌رگرتنا ده‌سه‌لاتی وی دژایه‌تیا ئوسمانیان راکه‌هاند، لی پاشی وی په‌یوه‌ندیین خوه دگه‌ل دا به‌رفه‌هتر کرن. ل ۱۵۱۴/۹۲۰ و پشته‌ی شه‌ری مه‌زن یی چال‌دی‌رانی وی خو گه‌ه‌انده‌ کوچکا سولتان سه‌لیم‌ی ئیکی و ل به‌رامبه‌ر دا هه‌ده‌ک ده‌فه‌رین سه‌ر ب ئه‌ربیل، به‌غداد و دیاره‌به‌کر بوونه‌ یین وی. (۱۱) سولتان سوله‌یمانی غازی قران کره فه‌رمانداری له‌شکه‌ری ل سه‌ر که‌لایین ئاسی یین ناچه‌یا برادوستی هه‌روه‌سا ژبو هه‌ر بینگه‌فه‌کی ژبو ژناقه‌ر نا ده‌سته‌لاتا ئیرانی شیرمه‌ت ژ میری برادوست وه‌ر دگرت. ب گوره‌ی گه‌له‌ک سه‌رچاوه‌یین ئوسمانی غازی قران روله‌کی گه‌له‌کی باش یی گیرای د بابه‌تین جاسووسی دا بو ده‌سه‌لاتا ئوسمانی. رایه‌دارین ده‌وله‌تا ئوسمانی و ب تاییه‌ت زی سولتانین وان گه‌له‌ک د سوپاسگوزار بووینه‌ ل به‌رامبه‌ر کریار و جالا‌کیین غازی قران یین جاسووسی، ب تاییه‌ت زی د ماوه‌یی راسپاردنا هه‌ده‌ک ئه‌رکان دا ل ده‌وره‌به‌رین ته‌به‌ریزی و چه‌وانیا نه‌نجامدانا هه‌ده‌ک کاران. (۱۲) کرنۆلوژیا غازی قران یین سالین دووماه‌یه‌کی پیچه‌کی ب گومانی نه. ئەول ۱۷ی شه‌والا ۹۴۰م‌ش/ ۱۰ گولانا ۱۵۳۴ز خه‌لاتی سولتان سوله‌یمانی وه‌ر دگرت. (۱۳)

ل دووماه‌یی سولتان ئوسمانی غازی قران کره والی و حوکمداری ئورمیی و بو پاراستنا خوه‌ی گه‌له‌ک چه‌ک و جه‌بلخانه دانه‌ ب وی. (۱۴) هه‌ر دیسان ب هه‌مان شیوه‌یی ل ۱۵ ربيع‌ الاول ۹۴۲/ ۲۲ی ئه‌یلولا ۱۵۳۵وی ده‌ست به‌سه‌ر ده‌فه‌را (عادلجه‌واز) دا گرت و ب سه‌ر رووبه‌ری میرگه‌ها خوه‌ فه‌ به‌ردا. (۱۵) میژوویا مرنا وی نه‌یا دیار و ناشکرایه وچ ژیدمه‌رین دیروکی ژی ئامازه‌ نه‌ دایه‌ وی چه‌ندی، لی به‌لی ده‌یه‌ته‌ زانین وی هه‌تا ۱۵۴۳/۹۵۰ - ۱۵۴۴ حوکم ل برادوست کره‌یه. و ئیک ژمه‌زنته‌رین بینگه‌فتن وی سه‌پاندنا ده‌سته‌لاتا خو ل سه‌ر میرگه‌ها سوران بوو کو وه‌ک ئیک ژمه‌زنته‌رین و به‌یه‌زترین میرگه‌هین کوردی ل کوردستانا ناقه‌راست ده‌یه‌ته‌ ل قه‌له‌مدان، و ئەف چه‌نده‌ ژلایینی نقش‌ی دووماه‌یی ژ میژوونقیسین دیروکا ئوسمانیشه‌ هاتیه‌ پشته‌راستکرن. (۱۶)

داب‌ه‌تیبوونا برادوست بو مه‌یدانی مه‌زن و بچووک :

بابه‌تی (ئیکه‌تی) د میرگه‌ها برادوستدا تیگه‌هه‌کی گه‌له‌ک یی ئالۆزه، پرس ئەوه‌ یا قنی گاقنی ده‌یه‌ته‌ کرن: ئەری گه‌لو برادوست میرگه‌هه‌ یان زی کونفدراسیونه‌کا ئیکگرتی یه‌. دگه‌ل قنی چه‌ندی زی دیروکزانین دیروکا نوی هه‌تا نوکه‌ زی ل سه‌ر وی چه‌ندی د دوودلن کا نایا برادوست کونفدراسیونه‌کا ئیکگرتی بوو ژ که‌لتور و مروقیین جودا جودا، یان زی میرگه‌هه‌ک بوو کو هاتیه‌ دامه‌زاندن ژ لایینی غازی قیرانی فه‌. (۱۷)

مرنا غازی قیرانی دەستیپیکا پەیدابوونا ژیکشەبوون و دووبەرەکیی ناڤهرا روژهلەلات و روژناڤایی میرگههیی و بدوووماهییک هاتنا ئیکهتیا میرگهها برادوسته. ئەگەر ئەم بەرئێخو بدەینه رهوشا میر و میرگههین کوردی یێن وی دەمی دی بو مه دیار بیت کورین غازی قیران نه زیرهك و نهژی ژههژی بوون.⁽¹⁸⁾ ههفرکیین دناڤهرا کورو بابان، و یا دناڤهرا براییین ژدایکین جودا کهلهك جارن بوونه ئەگههیی پەیدابوونا شهرو تیرورکنا سیاسی و دوورخستنا هندهك میران.

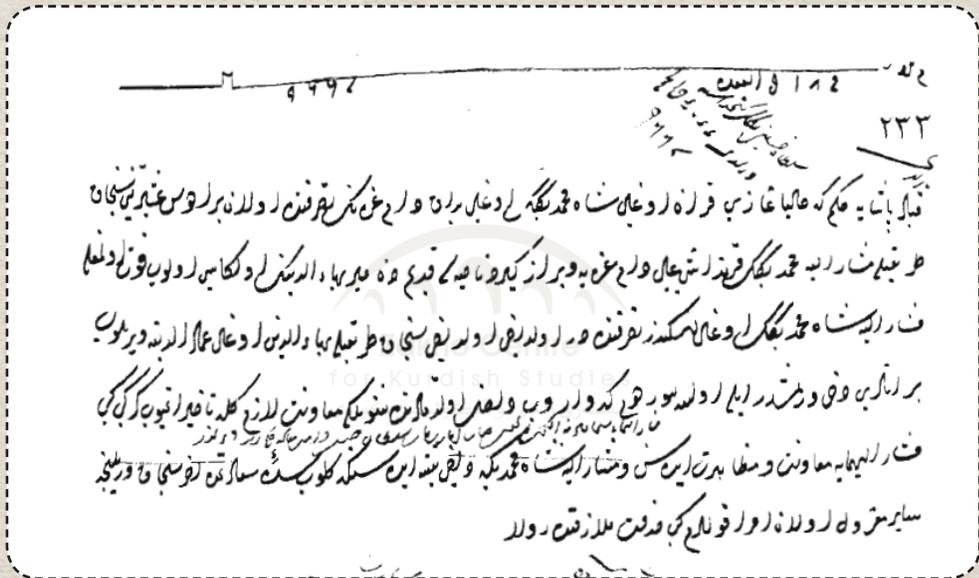
زێدهباری ڤان ههمیان، نهخشهیا کارگیریا دموهلتا ئوسمانی میرگهها برادوست ل سهر دوو بهشان دابهش کر. ههروهسا دیروکنڤیس شهرفخانی بهدلیسی ژێ ههولدانین زهینهل بهکی ههکاری تومارکیرینه⁽¹⁹⁾ کو وهکو میری ئیک ژ بهیزترین میرگههین کوردی و ئیک ژ زهلامین وهفادارین دموهلتا ئوسمانی شیاپه دهستی خو دانیهته سهر هندهك دهقههین برادوست و ل سهر نهردی وی شههری صهفهویان کریه.⁽²⁰⁾

میرین سوومای ل سهردهمێ ئوسمانیان :

سهنگا ههرمیرگههههکا کوردی ب بهرفرههیا سنورین وی یێن جوگرافێ و تههمنی وی دهیته زانین، و ئەههردوو لایهنه ژێ ژگرنترین فاکتههین دیارکنا پینگههنی ههرمیرگههههکا کوردی نه.

سهنگا میرگهها برادوست پشتی مرنا غازی قرانی بو دهقهرا (سوومای) هاته فهکوهاستن، و لقا سوومای ژ میرگهههههم زلایی جوگرافیا خوه یا بهرفرهه و ههم ژێ ژ لایی زیدههیا ژمارا خه لکی خوه فه جیاواز بوو. نیزیکی (50 سالان) ژ سهدههین شازدی دهسته لاتا غازی قیران ل دهقهرا برادوست بهردموام بوو.

د نڤیسینین ئوسمانیدا گرنگیههکا مهزن ب ههفرکییا دکهل صهفهویان ل سهر باژییری تهبریزی هاتیه دان، و وان ژیدهران دیار کیرینه کو سولتانن ئوسمانی میری برادوست راسپاردیه کو چاڤدیریا رهوشا صهفهویان ل تهبریزی بکهت.⁽²¹⁾

پشتی مرنا غازی قران کوری وی یی مهن شاه محمهده بهک چوو سهر تهختی دسه لاتاریا میرگهها برادوست. و نهف میره وهک دامه زینه ری لقا سو مای یا برادوستی ل دمردورا سالا ۱۵۴۳/۹۵۰ - ۱۵۴۴ دهیته نیاسین. بی کومان هیشتا ل سهردهمی ژیا نا بابی خوه نهو بو بریقه برنا هندهک دهفرین سهر ب میرگهها برادوست هاتبوو ئه رکدار کرن. چونکه ب گورهی سهرچاوهیین دیروکا ئوسمانی ل سالا ۱۵۳۴/۹۴۱ ناقی وی وهک میری (سهنجهق) هاتیه، و نهم دشین داخویانیا شهرهفخانی بهدلیسی ژی سهارهت فی بابتهی ل سهر زیده بکهین. زیده باری حوکهی سو مای، سهدرلئه عزم ئیبراهیم پاشای ل محرمه ما ۹۴۱/۹۴۱ تهباخا ۱۵۴۳ شاه محمهده وهک دهسته لاتار ل سهر دهقرا (یار ئاباد) دامه زانده. و بهلگه نامه دوویات دکن کوشاه محمهده بهک هتا ۱۵۵۸/۹۶۶ - ۱۵۹ سهر دهسته لاتی مابوو.^(۳۲)

ل دویف پهرتوکا شهرهفنامه، ل هه مان رۆزا (شاه محمهده بهک) گیانی خوه ژدهستدایی کوری مهنی وی (بوداق بهک) کاروبارین میرگههی بریقه برن. ل سالا ۱۵۸۲/۹۹۰ میراتیا بوداق بهک و برایی وی حهسن بهک، نهوی پشتی وی دمه لات و مرگرتی، بهرهف نهمانی فهچوو. سهارهت میرگهها بوداق بهکی پیژانین مه د کیمن و پشتبهستنا مه سهران زیدمرانه نهویت ده لگه نامین ئوسمانی دا هاتینه دیتن، تیدا بو ئیکه جار ل سالا ۱۵۵۹/۹۹۶ نامازه ب ناقی وی هاتیه کرن.^(۳۳)

شهرهفخان ددهته دیارکرن کو نهوی دناقبهرا سالیین (۱۵۷۴/۹۸۲ و ۱۵۹۵/۱۰۰۳) ب فهرمانا سولتان مورادی سین دهسته لات ل جهی بابی خوه و مرگرت، بوداق کهسهکی ههژی نهبوو بو و مرگرتنا دهسته لاتن و تشتی نهو کریه میر بتنی سیسته می (پشتاوپشت) بوو نهوا کو حوکه ژ بابی بو کوری مهن فهدگوهاست..

ژلایهکی دیشه، حهسن بهک ژلایین ئوسمانیا فه ل دهقرا (وانی) هاته دهسته سهرکرن و کوشتن. حهسن بهکی ل دورین سالا ۱۵۶۴/۹۷۲ دهسته لاتا میرگههی و مرگرتبوو.^(۳۴) وهسا دیاره نهو ل سالا ۱۵۸۱/۹۸۹ هاتیه کوشتن، چونکی ل دویف بهلگه نامه یان هتا سالا ۱۵۸۰/۹۸۸ هیشتا میری میرگهها برادوست بوو.^(۳۵)

شاه محمهده بهکی کورهکی دی ژی بناقی (ئهسکه ندمر بهک) هه بوو کو ده لگه یاندا وهک (میری برادوست) هاتیه ناساندن، لی د شهرهفناما شهرهفخانی دا یی بهرزیه. بو ماوی چهند سالان ئهسکه ندمری دهسته لات ل لسهر هندهک ناوچه یین برادوست دکر

ب تاییهتی دهقرا (برازگرد) ل سالانین دناقبهرا ۱۵۵۹/۹۶۶ و ۱۵۸۲/۹۹۰ و دلسوزیا خوه یا تهمام بو دادگهها ئیمپراتوریا ئوسمانی دا دیارکریه^(۳۶). ههرچهنده پیژانین ل سهر فی میری د ژیدمرین ئوسمانیدا کیمن لی یا روون و ئاشکرایه کو نهو د ههفرکیی دا بوو دگهل براییین خوه. و ل سالا ۱۵۹۲/۱۰۰۰ سولتانن ئوسمانی دگهل دهسته لاتا کارکریا ئوسمانی رابوون ب دامه زاندا وی میر ل میرگهها برادوست. ئهسکه ندمر بهک بوو میری میرگهها برادوست پشتی میر بههائه دین بهک و میر عیماده دین بهک میرین برادوست ل سالانین (۱۵۹۰/۹۹۸ و ۱۵۹۹/۱۰۰۶)^(۳۷). د شهرهفنامی دا جارهکا دی ناقی شان ههردوو میران نههاتیه بهحس کرن.

لدویف شهرهفنامی پشتی کوشتنا حهسن بهکی کورهکی دی یی غازی قران بناقی (علی بهک) هاتیه سهر حوکهی^(۳۸). لدویف بهلگه نامین ئوسمانی یا ئاشکرایه کو حهسن بهک ل سالا (۱۵۸۱/۹۸۹) هاتیه کوشتن، به لی لدویف هندهک ژیدمرین دی یین ئوسمانی عه لی بهک وهکو میرهکی ئوسمانی دهسته لات ل میرگهها برادوست کریه ههر ژ سالا (۱۵۷۵/۹۸۳ یان ۱۵۷۶)^(۳۹).

ئیکه ناماژمیا بهلگه نامین ئوسمانی ب میر علی بهکی هاتیه دان وهکو میری میرگهها برادوست فهدگهریته فه بو ۲۷ ژوالقعد ۹/۹۶۶ نیلونا ۱۵۵۹. لدویف هه مان بهلگه نامان عه لی بهکی رولهکی بهرچا فه کیرا د ریقه برنا کاروبارین سنوری یین ئوسمانی - صهفهوی و ئافکرنا که لان هه مبهری هیرشین لهشکری یین صهفهوی^(۴۰).

ل سالا ۱۵۷۹/۹۸۷ عه لی بهک، نهوی ده لگه نامین ئوسمانی دا ب ناسناقی (غازی قرانزاده) دهاته نیاسین، میری میرگهها برادوست یا ناقه راست بوو^(۴۱). یا فه ره بهیته کوتن کو عه لی بهک وهکو میری پشتاوپشت (کور ل جهی بابی) ل سالا (۱۵۸۴/۹۹۲) لسهر میرگهها برادوست هاته دامه زانندن^(۴۲). ل پاشه روژی میرگه هاته دابهشکرن بو سهر چهند سهنجهقان کو ژلایین (سهنجهق بهک) انقه دهاته بریقه برن به لی دهسته لات ههر مابوو دناق بنه مالا عه لی بهکی دا.

ههروهکو د شهرهفنامی دا هاتی حوکهی دهقرا ئورمی ل سالا ۱۵۷۷/۹۸۵ ژ ئهسکه ندمری بهکی هاته فهکوهاستن بو عه لی بهکی، به لی عه لی بهکی خوشی ژ فی چهندی نه دیت، نهو بوو ل سالا دوویشدا (۱۵۷۸/۹۸۶) گیانی خوه ژ دهستدا^(۴۳).

ههروهكو د شهرفنامی دا هاتی حوكمی دقهرأ ئورمیی ل سالا ۱۵۷۷/۹۸۵ ژ نهسكهندهری بهگی هاته قهگههستن بو عهلی بهگی، بهلی عهلی بهگی خوشی ژ قی چهندی نهديت، ئهو بوو ل سالا دوویشدا (۱۵۷۸/۹۸۶) گیانی خوه ژدهستدا^(۳۴).

شهرفخانی بتنی نافی میران و کورین وان ههژمارتینه ئهوین رول دریشهبرنا میرگههی دا ههیی، و باسی بهرخودانا وان یا نافخوی دکهت، ژوانان میر: شیر بهک، ههیدمر بهک، یوسف بهک، شاه محهمهد بهک، حوسنی بهک، قهرهخان، شاروخان، تهیموور خان، ههیدمر بهک^(۳۵). ههژی گوتنی یه کو دوو میرین بهرچاق بین تایی مهرگهقههی ههبوون ئهوی (ناسر بهک و زهینهددین بهک).

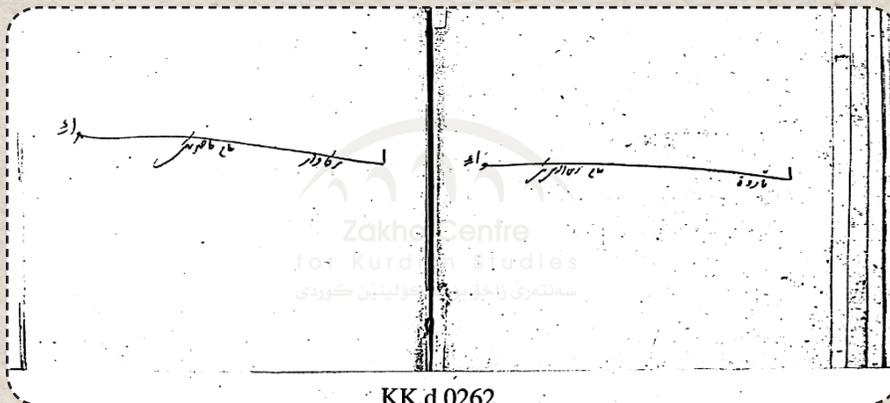
ناسر بهک کورئ یوسف بهگی یی نافداربوو دناق ئوسمانیان دا ب میرئ مهرگهقهه، ئهوی جهی خوه یی بهرچاق دناق ویلایهتا وانئ و ددهستالاتا ئوسمانیان دا ههبوو، بهلی نابیت ئهو بهیته تیکهل کرن دکهل ناسر بهگی کورئ یوسف بهگی ئهوی بوویه (موتفهقرق)ی وانئ و میرئ میرگهها برادوست ژ سالا (۱۵۵۴/۹۶۱ ههتا ۱۵۷۰/۹۷۸-۷۱)^(۳۶) ل سالا (۱۵۷۸/۹۸۶) ناسر بهک کورئ شیر بهک کهسایهتیی سهرهکی بوو د مهرگهقههی دا، ئهوی فهزمان ژ دادگههی و مرگرتی بو کونترولکرنا کاودانی ستراتیزی یی ویلایهتا وانئ^(۳۷).

سههرمایی وان ههوین لهشکههیری یی ئهوی پیرابوو دژی ههقههیمانیین زهینهل بهگی ههکاری، ئهق ههوه بتنی بو راههستاندا هیرشین ههقههیماناان بوو و نه ههوین داگیرکاری بوون بو کرتنا دهفهرا. ههتا ۱۵۹۶/۱۰۰۵-۹۷ هیشتا ئهو کهسانی سهرهکی بوو د مهرگهقههی دا. یا روون و ئاشکرایه کو هندهک ههقرکیین کرنهگ ههبوون دناقههرا ناسر بهک و نهندامین دی یی خیزانی دا ب تاییهتی ل مهرگهقههی.

ئهولیا بهک کورئ بوداق بهک هاته ههلبژارتن وهکو میرئ میرگهها برادوست ل جهی عهلی بهگی. شهرفخان دته خویاکرن کو دهستههلاتا ئهولیا بهگی ل دهمی سههرهدانا شورهشا هوزین برادوستی دژی عهلی بهگی نانکو د ماوی نافههرا سالانین (۱۵۷۷/۹۸۵/۱۵۷۶/۹۸۳) دهستپیدکتهت. ل دهمی سههرهدانا ناکوکین دناقههرا دهستههلاتا ئوسمانی و سهفهوی ئهوی پشتهفانیا خوه یا تهمام بو ئوسمانیان دا دیارکرن. یا روون و ئاشکرایه کو ئهولیا بهک ل سالا (۱۶۰۲/۱۰۱۱-۰۳) گیانی خوه یی ژ دهست دای^(۳۸).

میرین تهرگهوه :

ئیکهه ناماژه لدور قی تایی میرگهها براوست بو شهرفخانی قهدهگریت. ئهوی بتنی بهحسی میرین ک وهک چهقهک ژ مالباتا میرین برادوست کریه، بهلی ئهو یی سههرکفتی نهوو کو ییکهه بهستهکن دناقههرا سومای و مهرگهقههز دروست بکته. ئهقه ژی زهرووی تیکهلی و ئالوزیا کهفتیه سهه تایی مهرگهقهه ههتا سالا (۱۵۷۲/۹۸۰-۷۳)، و ئهو رولی (زهینهل بهک)ی گیرایی د پارچهکرنا میرگههی دا کو چ میرین سهه بهخوو نهبوون و دلسورزیا خوه بو دهستههلاتا (سومای) دا دیارکر. و دهمی ئهو بووینه بهشهک ژ دهستههلاتا سولتانی ئوسمانی، (ناسر بهک) کوردی برادوستی و تابعی ئوسمانی دهستههلات ل مهرگهقههی و هندهک پارچین (کهها داوودی) دکر.

میری مهرگهقهه (ناصر بهک) د تومارکهکا ئوسمانیدا ل سالا ۱۵۷۷

KK.d.0262

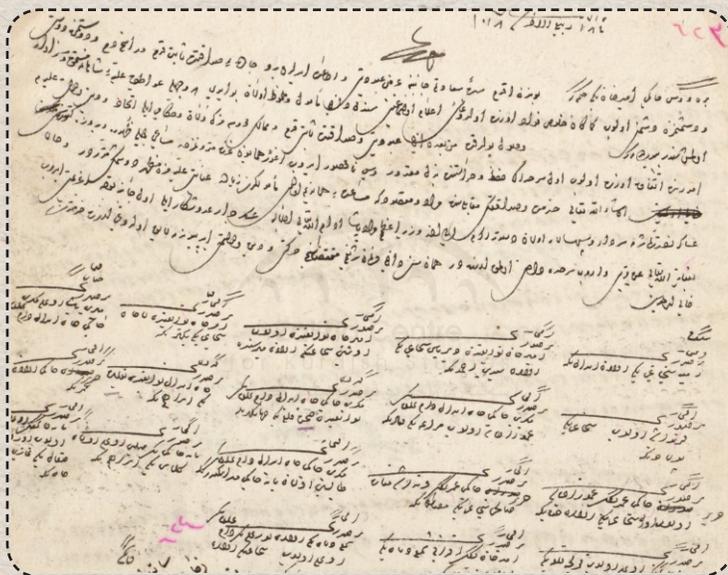
زمینه‌دین به‌گ میره‌کی دینی کرنگی مهرکه‌قه‌ری بوو، به‌لی
 پیزانین لدوری قی میری د شه‌ره‌فنامی دا نه دیارن. هر ژ ۵ ره‌جه‌با ۱۶/۹۸۶
 نیلونا ۱۵۷۸ نه‌وی ده‌سته‌لات لس‌ره‌هنده‌ک ده‌قه‌رین مهرکه‌قه‌ری هه‌بوو
 (۲۹). به‌لکه‌نامه‌کا دی یا ئوسمانی یا هه‌ی هاریکاریا مه‌دکته‌ک کو قی
 میژوویی پاشقه‌گهرینن. نه‌ف جه‌نده‌ گری‌دایی رابوورتا جاسووسه‌کی
 نه‌دیار کو ئوسمانیان بکاردینا بو بدسته‌ته‌ئینانا هنده‌ک پیزانین
 نه‌ینی لدور ده‌قه‌رین صه‌فه‌ویان، کو بو ۲۰ شه‌عبانا ۱۱/۹۸۵ چریا دووی
 ۱۵۷۷ قه‌دگهرن، و ئاماژه‌ ب زمینه‌دین به‌گی دکهن کو میره‌کی
 کورده‌ و دوستی زمینه‌ل به‌گی هه‌کاری به‌ (۴۰). ل قیره‌ ئاماژه‌ ب‌وی هاتیه
 دان وه‌کو میره‌کی برادوستی یی کاریگهر. ل دهمی هیرشا ئوسمانی بو
 لس‌ره‌بری ل سال ۱۵۸۵/۹۹۳ زمینه‌دین ده‌یته‌ کوشتن (۴۱).

ئهمیر خانگ دست ژیرین (له‌پیزین) :

پشتی شکه‌ستن ونه‌مانا ئولیا به‌گی و نه‌دامین تایی
 مهرکه‌قه‌ر ژ میرگه‌ها برادوست، میرگه‌ه و پرایا ده‌قه‌رین دموربه‌ری
 میرگه‌هی که‌فتینه‌ ده‌ستین صه‌فه‌ویان دا.
 شکه‌ستنا ئوسمانیان د شه‌ری سو فیان ل سال ۱۶۰۵/۱۰۱۴-
 ۰۶ دوویاتکر کو کیشه‌کا مه‌زنه‌ بو میرین برادوست هه‌قیه‌یماپین
 ئوسمانیان بن. یا دیاره‌ کو پشتی مرنا نه‌ولیا به‌گ ل سال
 ۱۶۰۲/۱۰۱۱-۰۳ سولتانی ئوسمانی بو ماوه‌کی میرگه‌ها برادوست
 راده‌ستی (نه‌میر خانگ جولاق = سه‌قه‌ت) کر (۴۲). ل سال ۱۶۰۳/۱۰۱۲-۰۴
 نه‌میر خانگ دل‌سوزیا خوه‌ بو صه‌فه‌ویان سهرکه‌فتی دیارکر.

ژبه‌زیره‌کی و جه‌له‌نگیا وی دنا‌ف صه‌فه‌ویان دا بنا‌قوده‌نگ بوو،
 و ژلای خوه‌قه‌ شاه‌عه‌باسی (خولعه‌یه‌ک)، دایی ژبه‌ر کو میری برادوست
 و مهرقه‌گهر بوو. پشتی کو برادوست هاتیه‌گرتن ژلای نه‌میر خانگ
 شه‌ رابوو ب یاخیبوونه‌کی دژی شاه‌ عه‌باسی ئیکی و پشته‌فانیا
 خوه‌ بو ئوسمانیا دیارکر. پشتی قی جه‌ندی جوهره‌ سه‌ره‌به‌خوبوونه‌ک
 بده‌ستخوفه‌ ئینا، به‌لی ل دووماهین قه‌گه‌ریا پشته‌فانیا عه‌باسی
 ئیکی. بو جارا دووی شاه‌ عه‌باسی ده‌سته‌لاتا برادوست راده‌ستی وی
 کر. ل دویت فهرمانه‌کا عه‌باسی ئیکی، دووله‌تا صه‌فه‌وی چاره‌یا
 کیشین برادوست کر و ده‌سته‌کی ژیری بو نه‌میر خانگ دروستکر
 نه‌وی ده‌ستی خوه‌ ژ ده‌ستی دایی د شه‌ره‌کی نا‌خووی دا (۴۳).

میری برادوست مفا ژ کیشه‌یین نا‌خووین دووله‌تا صه‌فه‌وی
 و مرگرت، و شیا میرگه‌هی ژ ده‌ستی ئوسمانیان بینه‌ته‌ دهر. ل د
 تومارین صه‌فه‌وی دا دهمی ده‌سته‌لاتا ته‌هماسبی، ئیسماعیلی
 دووی و سولتان محمده‌ ج ئاماژه‌ ب میرین میرگه‌ها براوست
 نه‌ هاتینه‌ دان. ئیکه‌م جار صه‌فه‌ویان ل سه‌رده‌می شاه‌ عه‌باسی
 ئیکی میرگه‌ها برادوست ژ ده‌ستی ئوسمانیان دهریخت. شاه
 عه‌باسی شیا دماوه‌یه‌کی کیم دا و ب ب ریکین سیاسی ده‌سته‌لاتا
 هنده‌ک میرین کورد ل ده‌قه‌رین سنوری کیم بکته‌.

نامه‌یه‌ک ژ سولتانی
 ئوسمانی بو نه‌میر خانگ
 برادوستی (خانگ)
 له‌پیزین) ۱۶۰۹ز.

میرگه‌ها برادوست پیشفه‌چوونه‌کا به‌چاڤ بخومفه دیت ژیر هر وی په‌یومندیا موکم نه‌وا دناقبه‌را نه‌میرخان و شاه‌عهباسی ئیکى دا، و شیا سه‌رکه‌فتنی ب سه‌رگه‌له‌ک میرین کوردان بینت، و میرنشینا هه‌کاری و محمودی و سوران بو ماوه‌کی دريژکرن که‌فتبوونه ژیر هه‌زموونا وی. دووباره نه‌میرخانی «خیانه‌ت» ل عهباسی ئیکى کر، به‌لى ب وی ناقبه‌ندکاریا به‌پرسین شاهنشین بوو کرین عهباسی ئیکى لیبووری و دووباره برادوست راده‌ستی وی کر.

دووماهیك :

میرگه‌ها برادوست لسه‌ر سنوری ئوسمانی و صه‌فه‌وی سه‌ره‌رایى گرنگیا وی بتنى هنده‌ک په‌ره‌گراف ژ په‌رتووکا شه‌رفنامى فه‌کرتن. نه‌بوونا پیزانینان ل دور فى میرگه‌هى وی دهمى پتر دبیت دهما دموه‌تا ئوسمانی و صه‌فه‌وی ل ده‌سپیکا چاخى شازدى تیکه‌له‌یین خوه‌ دگه‌ل برادوستیان برین. کیمیا پیزانینان د شه‌رفنامى و تومارین ئوسمانی و صه‌فه‌وی دا، ئاماژه ب وی چه‌ندى ددهن کو میرگه‌هین کوردی یین بچووک نه‌مان.

پشتی کو نه‌میرخانی هنده‌ک ده‌قه‌رین کوردی یین گرنگ و دموریه‌ر گرتین، هزرا سه‌ریه‌خوبوونى خوه‌ ل سه‌ردى دا. ل دویف هنده‌ک ژیدم‌رین صه‌فه‌وی نه‌وی کوته‌ شاه‌عهباسی ئیکى «نه‌گه‌ر تو دستوریین بدمیه‌ من ب ئافارکنا که‌له‌کی نه‌ز دى شیم به‌رسینگی هیرشین ئوسمانی گرم»^(۴۴).

دماوی چاخى شازدى دا شاهین صه‌فه‌وی هنده‌ک هه‌لژارتن هه‌بوون ل برادوست پرانیا وان هه‌لژارتین خراب بوون. پیکولا وان یا ده‌سپیکى نه‌و بوو بزنانن چه‌وا پاراستنا وان ده‌قهران بکه‌ن یین د ژینگه‌ها کوردی یا هه‌قدژ دا، و وان ده‌ست ب هه‌وین خوه‌کرن بى کو خواندنه‌کی بو هزرین هه‌فرکین خوه‌ بکه‌ن، و دقى بابته‌یدا صه‌فه‌وی نه‌وه‌ک ئوسمانیان بوون دقى چه‌ندى دا.

پشتی کو شاه‌عهباسی دستوری دایه نه‌میرخانی رابوو ب ئافارکنا که‌له‌کی بناقى (که‌له‌ا دم دم)^(۴۵)، به‌لى که‌له‌ک پینه‌چوو ب شوره‌شه‌کی رابوو دژى صه‌فه‌ومیان ل سالا ۱۶۰۸/۱۰۱۷^(۴۶). پشتی بورینا ده‌مه‌کی نه‌میرخان هاته‌ داخوازکرن ژلایین ده‌سته‌لانا صه‌فه‌وه‌ی فه‌ بو راده‌ستکنا که‌له‌ا دم دم، به‌لى نه‌میرخان رازی نه‌بوو ب راده‌ستکنا که‌له‌ی ژنه‌گه‌رى فى چه‌ندى ئیعتما‌دنه‌سه‌لکه‌نه‌یین نه‌رده‌بیلی، سه‌قه‌ر قولى به‌ک چیکینی، و مه‌حه‌مه‌د به‌ک بیکدلیین شاملو، ئیک ل دویف ئیک ب له‌شکه‌رین مه‌زن به‌ره‌ف برادوست دانهرى بو نه‌نجامدانا شه‌رى دگه‌ل نه‌میرخانی^(۴۷).

نه‌میرخان دووماهیك میری میرگه‌ها برادوست بوو کو دل‌سوزیا خوه‌ بو صه‌فه‌ومیان دیارکر، و بو هه‌فرکی سه‌ره‌کی ل دژى ئوسمانیان لسه‌ر سنوری. به‌لى دگه‌ل فى چه‌ندى دژاتیا وی بو صه‌فه‌ویان زیده‌بوو، و نه‌ف چه‌نده‌ بوو نه‌گه‌رى کوشتنا وی ل وی که‌له‌ا وی ل برادوست ئافاکری. پشتی کوشتنا نه‌میرخانی ج میران ده‌سته‌لات ل برادوست نه‌کر وه‌کو میر. نه‌و گوهورینین سیاسی یین ل کوردستانى رووداین بوونه‌ نه‌گه‌ر کو میرگه‌ها برادوست شیوازی ده‌سته‌لانا پشتاوپشت دمیرگه‌هى دا ژده‌ست بده‌ت و بکه‌فته‌ ده‌ستى هوزان دا، و ژلایین شیخان فه‌ به‌یته‌ بریقه‌برن.

پشتی هه‌ردوو لایه‌ن ل نيزک که‌له‌ی که‌هشتینه‌ ئیک شهر دناقبه‌را وان دا روودا، دنه‌نجام دا ل سالا ۱۶۰۹/۱۰۱۸ له‌شکه‌رى نه‌میرخانی شکه‌ست و نه‌میرخان هاته‌گرتن و ژلایین صه‌فه‌ویانفه‌ کوشتن. ل دویف فه‌رمانا شاه‌عهباسی میرگه‌ها برادوست هاته‌ راده‌ستکرن بو (قaban خان) براین مه‌حه‌مه‌د به‌ک بیکدلیین شاملو، و رابوون ب ئاکنجیکرنا هوزین تورکین نه‌فشار ل ده‌قه‌رى، هه‌روه‌سا رابوون ب دم‌ریختنا هنده‌ک هوزین کوردان ژ برادوست به‌ره‌ف خوراسانی فریکرن^(۴۸). نامادنه‌بوو کو دل‌سوزیا خوه‌ بو شاه‌عهباسی دیارکه‌ت.

- Himayesine Girme Çabası”. Osmanlı Araştırmaları 46 (2015), 43-75.
- Hemebor, M.M. “Xanî Lapzêfîn û Qelay Dimdim”. Roşinbiri 103/104 (1984), 168-227; 105, 206-242.
- Hürmuji, Muḥammad Ja’far. Haqāyiq al-Aḥbār Nāşiri. H. Ḥadiw Jam (ed.). Tehran, Zuwwār, 1965.
- I’timād al-Saltana, Muḥammad Hasan Ḥān, Mir’āt al-Buldān. ‘A.H. Nawā’ī & M.H. Muḥaddiṭ (eds), Tehran, Tehran University Press, 1988.
- Janābādī, Mīrzā Bayg. Rawḍat al-Şafawīya. Ğ.R. Ṭabāṭabā’ī Majd (ed.). Tehran, Asāfir, 1999.
- Khachatrian, A. “The Kurdish Principality of Hakkariya (14th-15th Centuries)”. Iran & the Caucasus 7,1/2 (2003), 37-58.
- Mann, O. Die Mundart der Mukri-Kurden I. Berlin, Georg Reimer, 1906.
- Mehmed Hurşid [Paşa]. Seyahatname-i Hudud. A. Eser (ed.). İstanbul, Simurg, 1997.
- Merdūx, E. “Rêpefînî Dimdim û Qelaçoy Kûrdanî Mukrî”. Hiwa/Hevi 1 (1983), 27-44.
- Munajjim Yazdî, Muḥammad Jalāl. Tārîḥ-i ‘Abbāsî (Rūznāma-yi Mullā Jalāl). S. Waḥidniyā (ed.), Tehran, Waḥidniyā, 1987.
- Muşîr al-Dawla Tabrizî, Ja’far b. Muḥammad Taqî. Risāla-yi Taḥqîqāt-i Sarḥaddīya. Tehran, Bunyād-i Farhang-i Īrān, 1969.
- Nikitine, B. Les kurdes: etude sociologique et historique. Paris, Klincksieck, 1956.
- Qurbānîfar, Y. “Muqāyisa-yi Chigūnigî-yi Bāznimūnî-yi Rūydād-i Tārîḥî-yi Dimdim dar Du Riwayāt-i Bayt-i Dimdim wa ‘Ālam-ārā-yi ‘Abbāsî”. Tārîḥ-i Naw 10 (2010), 81-98.
- Reid, J.J. “Mahmūdî Order and Clan, 1500-1606”. Journal of Kurdish Studies 4 (2001-02), 1-17.
- Rūmlū, Ḥasan Bayg. Aḥsan al-Tawārîḥ. ‘A.H. Nawā’ī (ed.). Tehran, Asāfir, 2005.
- Sāmi, Ş. Kāmusu’l-A’lam. İstanbul, Mihran, 1889-1898.
- Sarıncay, Y. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi. İstanbul, Başbakanlık Basımevi, 2010.
- Adîb al-Şu’arā, Mīrzā Raşîd. Tārîḥ-i Afşār. P. Şahrîyār Afşār & M. Rāmîān (eds). Şurā-yi Markazî-yi Jaşn-i Şāhanşāhî-yi Āḡarbāyjan Ğarbî, Tabriz, 1967.
- Anonymous. Taḍkirat al-Mulūk: A Manual of Şafavid Administration. V. Minorsky trans., Cambridge University Press, Cambridge, 1980.
- Āqājarî, S.H. et al. “Şurîş-i Qal’a-yi Dimdim, Çigūnigî wa ‘Ilal-i ān dar ‘Aşr-i Şāh ‘Abbās I”. Tārîḥ Islām wa Īrān 9 (2011), 1-18.
- Bābānî, ‘Abd al-Qādir b. Ruştam. Siyr al-Akrād dar Tārîḥ wa Juġrāfiya-yi Kurdiştān. M.R. Tawakkulî (ed.). Tehran, Tawakkulî, 1998.
- Bacqué-Grammont, J-L. “Quinze lettres d’Uzun Süleymān Paşa, beylerbey du Diyār Bekir (1533-1534)”. Anatolia Moderna 1 (1991), 137-186.
- Bacqué-Grammont, J-L. “Quatre lettres de Biyıklı Mehmed Paşa”. Belleten 56 (1992), 703-725.
- Bizbirlik, A. “16. Yüzyılda Kulb Sancaġı Hakkında Sosyal ve Ekonomik Bir Araştırma”. Osmanlı Araştırmaları 13 (1993), 137-162.
- Bizbirlik, A. “16. Yüzyılın Ortalarında Atak Sancaġı ve Sancak Beyleri Üzerine Notlar”. Tarih İncelemeleri Dergisi 14 (1999), 109-133.
- Çelebi, Evliya. Seyahatname. Vols. I-VI, A. Cevdet. Vols. VII-VIII; K. Rif’at. Vols. IX-X; Anonymous (eds). İstanbul, İkdam, 1896-1938.
- Chevalier, M. Les montagnards chretiens du Hakkari et du Kurdiştan septentrional. Paris, Département de Géographie de l’Université de Paris-Sorbonne, 1985.
- Dankoff, R. Evliya Celebi in Bitlis: The Relevant Section of the Seyahatname. Leiden, E.J. Brill, 1990.
- Dzhaliyov, O. Dzh. Kurdskiġ geroicheskiġ epos “Zlatorukiġ Khan”. Moscow, Nauka, 1967. Ebû-l-Fazl b. İdrîs. Zeyl-i Heşt Behişt (Salim-nama). MS No. AEfrs 810, İstanbul, Millet Kütüphanesi.
- Farîdî Majîd, F. Sarguzaşt-i Taqşimāt-i Kişwarî Īrān 1: Āḡarbāyjan Şarqî, Āḡarbāyjan Ğarbî, Ardabil wa İşfahān. Tehran, Bunyād Īrānşināşî, 2009.
- Feridūn Beg. Munşe’atu’l-Salaṭin. İstanbul, Takvimhane, 1858. Genç, V. “Şah ile Sultan Arasında Bir Acem Bürokratu: İdrîs-i Bidlîşî’nin Şah İsmail’in

- Ünal, M.A. "XVI. Yüzyılda Palu Hükümeti". *Ondokuzmayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 7 (1992), 241-265.
- Ünal, M.A. *XVI. Yüzyılda Cemişgezek Sancağı*. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.
- Wahıd Qazwını, Mırzā Muḥammad Ṭāhir, *Tārīḥ-i Jihān-ārā-yi 'Abbāsī*. S.S. Mır Muḥammad Şādiq (ed.). Tehran, Pazhūhişgāh-i 'Ulūm-i İnsāni wa Muṭālī'āt-i Farhangī, 2004.
- Zandiya, H. & Qanbari, A. "Barrasi-yi 'Ilal wa Payamad-hā-yi Sarkub-i Kurd-hāyi Brādōst wa Fath-i Qal'a-yi Dimdim dar Dawrān-i Hükumat-i Şāh 'Abbās-i Awwal-i Şafawī". *Pazhūhiş-nāma-yi Tārīḥ-hā-yi*
- Rūmlū, Ḥasan Bayg. *Aḥsan al-Tawārīḥ*. 'A.H. Nawā'ī (ed.). Tehran, Asāfir, 2005.
- Sāmi, Ş. *Kāmusu'l-A'lam*. İstanbul, Mihran, 1889-1898.
- Sarıınay, Y. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*. İstanbul, Başbakanlık Basımevi, 2010.
- Scheref, Prince de Bidlis. *Scheref-nameh ou histoire des Kourdes*. V. Véliaminof-Zernof (ed.). St.-Petersbourg, Commissionnaires de l'Académie Impériale des Sciences, 1860-1862.
- Turkamān, Iskandar Bayg. *Tārīḥ-i 'Ālam-ārā-yi 'Abbāsī*. Ī. Afşār (ed.). Tehran, Amır Kabīr, 2008.

پەرۆیز :

5. Based on comprehensive accounts of the Ottoman economic documents, it is clear that Brādōst was a severe emirate with no any economic importance. See, for example, MAD 2765,143, dated 1055/1645.
6. See Hurşid [Paşa], Mehmed. *Seyahatname-i Hudud*. A. Eser (ed.). İstanbul, Simurg, 1997, 219,246, 252, 281-282, 348; Muşir al-Dawla Tabrizi, Ja'far b. Muḥammad Taqī. *Risāla-yi Taḥqīqāt-i Sarḥaddīya*. Tehran, Bunyād-i Farhang-i Īrān, 1969, 160-161; and Sāmi, Ş. *Kāmusu'l-A'lam*. İstanbul, Mihran, 1889-1898, ii, 1261; vi, 4484.
7. See Çelebi, Evliya. *Seyahatname*. vols. I-VI, A. Cevdet (ed.); vols. VII-VIII, K. Rif'at (ed.); vols. IX-X, Anonymous (ed.). İstanbul, İkdām, 1896-1938, iv, 277-283; Anonymous. *Tadhkirat al-Mulūk: A Manual of Şafavid Administration*. Trans. V. Minorsky, Cambridge, Cambridge University Press, 1980, 167; and Majīd, F. Farīdī. *Sarguzāšt-i Taqsimāt-i Kişwarī Īrān: Ādharbāyjān Şarqī, Ādharbāyjān Ġarbi, Ardabī wa İşfahān*. Tehran, Bunyād Īrānşināsi, 2009, 256,266, 276.
8. Compare Nikitine, B. *Les kurdes: etude sociologique et historique*. Paris, Klincksieck, 1956,79-80.
9. See Scheref, Prince de Bidlis. *Scheref-nameh ou histoire des Kourdes*. V. Véliaminof-Zernof (ed.), St.-Petersbourg, Commissionnaires de l'Académie Impériale des Sciences, 1860-1862,i, 297.
10. See Scheref. *Scheref-nameh*, i, 296.
11. See Scheref. *Scheref-nameh*, i, 297.
12. See Ferīdūn Beg. *Munşe'atu'l-Salaṭīn*. İstanbul, Takvīmḥāne, 1858, i, 596; Rūmlū, Ḥasan Bayg. *Aḥsan al-Tawārīḥ*. 'A.H. Nawā'ī (ed.). Tehran, Asāfir, 2005, iii, 1554; Bacqué-Grammont, J-L. "Quatre lettres de Biyıklı Mehmed Paşa", *Belleten* 56 (1992), 707.
1. See Ebū-l-Faẓl b. İdris. *Zeyl-i Heşt Behişt (Salim-nama)*. MS No. AEfrs 810, İstanbul, MilletKütüphanesi, fol. 30v., fol. 32r.
2. For the Kurdish emirates that previously received useful attentions, see, for example, Bizbirlık, A. "16. Yüzyılda Kulb Sancağı Hakkında Sosyal ve Ekonomik Bir Araştırma". *Osmanlı Araştırmaları* 13 (1993): 137-162; idem, "16. Yüzyılın Ortalarında Atak Sancağı ve Sancak Beyleri Üzerine Notlar", *Tarih İncelemeleri Dergisi* 14 (1999), 109-133; Ünal, M.A. "XVI. Yüzyılda Palu Hükümeti", *Ondokuzmayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 7 (1992), 241-265; idem, *XVI. Yüzyılda Cemişgezek Sancağı*. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999; Reid, J.J. "Mahmūdī Order and Clan, 1500-1606". *Journal of Kurdish Studies* 4 (2001-02), 1-17; and Khachatryan, A. "The Kurdish Principality of Hakkariya (14th-15th Centuries)". *Iran & the Caucasus* 7,1/2 (2003), 37-58.
3. Unfortunately, there is no any published catalogue on the Kurdish emirate of Brādōst. Compare, for example, Sarıınay, Y. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*. İstanbul, Başbakanlık Basımevi, 2010.
4. Besides the primary Safavid sources on Dimdim and Amır Hān, there are some secondary. Persian studies on the same subjects. See, for example, Qurbānifar, Y. "Muqāyisa-yi Çigünigīyi. Bāznimūnī-yi Rüyād-i Tārīḥī-yi Dimdim dar Zū Riwayāt-i Bayt-i Dimdim wa 'Ālam-ārā-yi 'Abbāsī". *Tārīḥ-i Naw* 10 (2010): 81-98; Āqājarī, S.H. et al. "Şūrīş-i Qal'a-yi Dimdim, Chigünigī wa 'Ilal-i ān dar 'Aşr-i Şāh 'Abbās I". *Tārīḥ İslām wa Īrān* 9 (2011): 1-18; and H. Zandiya & A. Qanbari, "Barrasi-yi 'Ilal wa Payamad-hā-yi Sarkub-i Kurd-hāyi Brādōst wa Fath-i Qal'a-yi Dimdim dar Dawrān-i Hükumat-i Şāh 'Abbās-i Awwal-i Şafawī". *Pazhūhiş-nāma-yi Tārīḥ-hā-yi Maḥallī-yi Īrān* 8 (2106), 19-28.

32. See KK 244, 181.
33. See Scheref. Scheref-nameh. i, 299.
34. See KK 70, 347.
35. See Scheref. Scheref-nameh. i, 299-300.
36. See KK 211, 103; and KK 222, B.
37. See BOA MD 32, hkm.388 and hkm.414.
38. See BOA MD 32, hkm.414.
39. See BOA A.DVN.MHM 32, 67.
40. See Scheref. Scheref-nameh. i, 300.
41. See KK 70, 347.
42. See Turkamān, Iskandar Bayg. Tārīḥ-i 'Ālam-ārā-yi 'Abbāsī. Ī. Afšār (ed.), Tehran, Amīr Kabīr, 2008, ii, 792; Janābadī, Mīrzā Bayg. Rawḍat al-Şafawiyya. Ġ.R. Ṭabāṭabā'ī Majd (ed.).
43. See Waḥīd Qazwīnī, Mīrzā Muḥammad Ṭāhir. Tārīḥ-i Jihān-ārā-yi 'Abbāsī. S.S. Mīr Muḥammad Şādiq (ed.). Tehran, Pazhūhişgāh-i 'Ulūm-i Insānī wa Muṭālī'āt-i Farhangī, 2004, 175; Turkamān. Tārīḥ-i 'Ālam-ārā-yi 'Abbāsī. ii, 793.
44. Name of a fortress and a mountain where the important battle between Brādōştī Kurds and the Safavid army took place. The battle of Dimdim had a great impact on the Kurdish literature. See, for example, Mann, O. Die Mundart der Mukri-Kurden I. Berlin, Georg Reimer, 1906, 12-24; Dzh. Dzhaliilov, O. Kurdskiġ geroicheskiġ epos "Zlatorukiġ Khan". Moscow. Nauka, 1967, 2-26, 37-39, 206; Merdūx, E. "Rêpeṛinī Dimdim ū Qelaçoy Kūrdanī Mukrī". Hiwa/Hevi 1 (1983), 27-44; and Hemebor, M.M. "Xanī Lapzêṛin ū Qelay Dimdim". Roşin-biri 103/104 (1984), 168-227; 105, 206-242.
45. See Munajjim Yazdī, Muḥammad Jalāl. Tārīḥ-i 'Abbāsī (Rūznāma-yi Mullā Jalāl). S. Waḥīdnīyā (ed.). Tehran, Waḥīdnīyā, 1987, 400.
46. See Yazdī, Munajjim. Tārīḥ-i 'Abbāsī (Rūznāma-yi Mullā Ġalāl). 403.
47. See Adīb al-Şu'arā, Mīrzā Raşīd. Tārīḥ-i Afşār. P. Şahrīyār Afşār & M. Rāmīān (eds). Tabriz, Şurā-yi Markazī-yi Jašn-i Şāhanşāhī-yi Āḡarbāyjan Ġarbī, 1967, 11-73.
48. For example, compare the case of Ardalān: Ḥurmuġī, Muḥammad Ja'far. Ḥaḡāyiq al-Aḡbār Nāşirī. Ḥ. Ḥadīw Jam (ed.). Tehran, Zuwwār, 1965, 252; I'timād al-Salṭana, Muḥammad Ḥasan Ḥān. Mir'āt al-Bulḡān. 'A.Ḥ. Nawā'ī & M.H. Muḥaddiṭ (eds). Tehran, Tehran University Press, 1988, 949; and Bābānī, 'Abd al-Qādir b. Ruştam. Siyr al-Akrād dar Tārīḥ wa Juġrāfiya-yi Kurdiştān. M.R. Tawakkulī (ed.). Tehran, Tawakkulī, 1998, 82.
13. See KK 1764, 111.
14. See BOA, A.DVN.MHM, 1/40.
15. See TSMA E.2799/2; TSMA E.8283; TSMA E.8333/1-2; and Genç, V. "Şah ile Sultan Arasında Bir Acem Bürokrati: İdris-i Bidlīsī'nin Şah İsmail'in Himayesine Girme Çabası". Osmanlı Araştırmaları 46 (2015), 57.
16. See Çelebi, Seyahatname, iv, 178, 283; Dankoff, R. Evliya Celebi in Bitlis: The Relevant Section of the Seyahatname. Leiden, E.J. Brill, 1990, 335.
17. There was, for example, a significant Neştorian Christian population in Şōmāy, and Şōmāy- Brādōşt was a Neştorian diocese under the archdiocese of Şamdīnān. See Chevalier, M. Les montagnards chre-tiens du Hakkari et du Kurdiştān septentrional. Paris, Département de Géographie de l'Université de Paris-Sorbonne, 1985, 230.
18. This is normally mentioned in the following words: "within the Kurdish community, none follows nor concurs with the other; they confess unity in nothing except that of God". See Ebū-l-faḡl b. İdris. Zeyl-i Heşt Behişt (Salim-nama). fol. 24r.; Scheref. Scheref-nameh, i, 16.
19. For the life and career of Zaynal Bayg, see, for example, BOA, MD 6, 1029; MD 7, 139, 2185; MD 12, hkm.135, 671, 832-833; MD 44, hkm.304; A.DVN.MHM 32, 67.
20. See Scheref. Scheref-nameh. i, 300. It is interesting that the attacks of Zaynal Bayg against Brādōşt emirate and his influence on Brādōşt tribe are mentioned in the Ottoman documents since 975/1567. See BOA MD 7, 2278.
21. See KK 70, 651.
22. See BOA MD 3, hkm.233, 273; Bacqué-Grammont, J-L. "Quinze let-ters d'Uzun Süleymān Paşa, beylerbey du Diyār Bekir (1533-1534)". Anatolia Moderna 1 (1991), 170.
23. See BOA MD 3, hkm.233 and 273.
24. See BOA MD 6, 1029; MD 7, hkm.299; and KK 222, B.
25. See KK 237, 254; and KK 234, 46/89.
26. See BOA MD 3, hkm.233, 273; and KK 241, 167.
27. See BOA A.DVN.MHM 4, 95.
28. See Scheref. Scheref-nameh, i, 298.
29. See KK 262, 182.
30. See BOA.MD 3, hkm.233, 273; MD 7, 2278; MD 32, hkm.406-407, 430; KK 262, 201.
31. See KK 236, 238-239, 258.